

NOI DOCUMENTE DESPRE STÎNA DE VALE (PERIOADA INTERBELICĂ)

de
VIOREL FAUR
DUMITRU CLUCIU

Continuându-ne preocupările¹ în direcția reconstituirii, pe baza unei informații cât mai cuprinzătoare, a istoricului stațiunii Stîna de Vale, am depistat în fondurile arhivistice orădene șapte documente inedite², care conțin date utile cunoașterii situației acesteia în câțiva ani din perioada interbelică, fapt care ne-a determinat să le reproducem în *anexă*.

Problematica la care se referă acestea este realmente diversă. De aceea, ne vom opri la fiecare aspect semnificativ, pentru a fi reținut. În vara anului 1928, Episcopia Română Unită din Oradea — ca unic proprietar al Stînei de Vale — a făcut demersurile necesare pentru a obține *statutul* de „stațiune climatică“, care îi este acordat³ de către Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale, Inspectoratul General Balneo-Climatic, precum și de Consiliul de Igienă și de Salubritate Publică al Județului Bihor. Această decizie (cu Nr. 55 668 din 10 noiembrie 1928) a Ministerului Sănătății a fost publicată în *Monitorul Oficial* din 17 noiembrie 1928⁴, pentru a fi cunoscută de toți cei interesați. În temeiul acestei aprobări, se face următoarea mențiune în procesul verbal din 28 noiembrie 1928 al ședinței Consiliului de Igienă și de Salubritate Publică al Județului Bihor: „*Stîna de Vale s-a declarat localitate climatică și se bucură de drepturile și datoriile* (subl. ns. — V. F., D. C.) ce-i sunt prevăzute prin acea lege și acel regulament⁵. Intrarea, în deplină legalitate, a stațiunii Stîna de Vale — prin îndeplinirea tuturor cerințelor formulate de organisme amintite — a însemnat un moment deosebit în existența ei, care a stimulat inițiativele proprietarului acesteia, în vederea efectuării unei mai active propagande publicitare, care să aibă ca rezultat sporirea numărului de turiști în lunile de vară. Dintr-un asemenea prospect publicitar aflăm că: „Stîna de Vale are vreo 25 clădiri

¹ Viorel Faur, Dumitru Cluciu, *Contribuții la cunoașterea istoricului stațiunii Stîna de Vale (1879—1890)*, în *Crisia*, 1983, p. 567—575.

² În fondurile documentare cercetate de noi se mai află și alte surse informative demne de interes, pe care le vom valorifica într-un viitor studiu.

³ *Anexele* documentare nr. 1 și 2.

⁴ *Anexa* nr. 5.

⁵ *Anexa* nr. 3.

— sistem vile elvețiene construite din lemn, cu 1—8 camere, în total cu 150—200 paturi, aranjate și provăzute toate cu confortul necesar⁶. De reliefat este, fără îndoială, informația că de „doi ani încoace se fac investiții considerabile: reședință nouă episcopescă, clădire masivă din piatră...; apoi un hotel mic — tot nou, în stil elvețian —, apaduct de la renumitul „Izvor al minunilor“, lumină electrică produsă de o turbină modernă și băi de brad, instalație de hidroterapie; nu lipsește nici lacul frumos cu păștrăvi și gondolă⁷. Aceste modernizări, ca și altele în curs de realizare, urmau să asigure posibilități pentru un „sezon de iarnă“, deoarece existau „cele mai potrivite locuri pentru toate sporturile de iarnă“⁸.

Memoriul asupra Stînei de Vale, scris probabil în 1935⁹, include date foarte importante. În 1928, datorită deteriorării vechilor clădiri, s-a început construirea altora, cum au fost: reședința episcopescă (din piatră, cu 22 încăperi), hotelurile „Belvedere“ (cu 13 camere) și „Excelsior“ (cu 56 camere), acestea din urmă dotate cu „tot confortul posibil“¹⁰. Capacitatea de cazare, în acel moment, a stațiunii era de 70 camere în noile hoteluri și de 35 camere în clădirile vechi. De remarcat faptul că, recent, au fost demolate vilele Pavel, Döry, Arcadia și Elisabeta, iar din materialul provenit a fost construit un hotel cu 44 camere, pentru aproximativ 100 de turiști.

Darea în folosință a celor „două“ pensioane „Excelsior“ și „Belvedere“ — care satisfăceau și „pretențiile cele mai gingașe“¹¹ — a extins, *pentru anul întreg*, posibilitățile de folosire a stațiunii. Aceasta cu atât mai mult, cu cît sporturile „de iarnă au un teren vast și foarte acomodat“¹². Fiind „deschisă anul întreg“¹³, stațiunea Stîna de Vale intră în rîndul celor mai moderne stațiuni climatice din România, fiind înzestrată cu excelente condiții de cazare, la care se adăugau mijloacele de destindere: salonul pentru diverse activități culturale și distractive, popicăria, terenul de tenis și terenurile de jocuri pentru copii, lacurile pentru bărci și excursiile în munți, pe mai multe itinerarii, la fel de interesante¹⁴ și regeneratoare de energii. Stațiunea era electrificată și dispunea de instalații de alimentare cu apă (de la „Izvorul Minunilor“, cu cea mai fortifiantă apă din împrejurimi) corespunzătoare. Transportul la Stîna de Vale era posibil pe două direcții: cu trenurile pe liniile ferate Oradea — Beiuș (de aici cu autobuzul pînă la Budureasa, de unde — pe jos sau cu căruța — pînă la Stîna de Vale) și Oradea — Cluj (din punctul Valea Iadului și pînă la Stîna de Vale pe linia ferată industrială, cu un „autobus pe șine“¹⁵). S-a

⁶ *Anexa* nr. 5.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Conceptul *Memoriului* nu este datat. Din context rezultă însă că nu putea fi elaborat decît în 1935 ori în 1936.

¹⁰ *Anexa* nr. 6.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Anexa* nr. 7.

¹⁴ *Anexa* nr. 6.

¹⁵ *Ibidem*.

intervenit ca și acceleratul să oprească la Valea Iadului, astfel că erau asigurate toate facilitățile pentru ca turiștii să poată ajunge, fără prea mari dificultăți, în stațiune.

Documentul la care ne referim face și un inventar al surselor economice de care dispunea zona stațiunii și anume: exploatarea pădurilor de brad și fag (pentru lemne de construcție și de foc), existența unor „depozite aproape inepuizabile de marmoră în mai multe culori“, ca și a unui „pămînt oloios, foarte potrivit și căutat pentru fabricarea vopselelor, cari și pînă aici au fost cercate“¹⁶. De o incontestabilă utilitate sînt comentariile cu privire la „imensele depozite de *bauxit*“ din apropierea stațiunii. Din acestea au „transportat germanii, în vremea războiului mondial, zeci de mii de vagoane“, din care au extras — „cu ajutorul curentului electric“¹⁷ — *alumiuniul*, atît de prețios pentru orice industrie. De altfel, societățile românești pe acțiuni „Alumina“ (cu sediul în București) și „Bauxita“ (cu sediul la Dobrești, județul Bihor) așteptau doar o „conjunctură favorabilă“ pentru a putea trece la o exploatare intensivă a „acestei bogății colosale“¹⁸. *Memoriul* face precizări și în legătură cu „combinațiunile ce au fost și sunt pentru construirea unei uzine hidroelectrice de 12 milioane kw, proiectată... lîngă Remeți, cu apă înmagazinată în valea Drăganului“¹⁹. Hidrocentrala va alimenta cu „curent electric ieftin toate orașele de la granița de Vest, cu industria actuală și ce s-ar mai înființa și îndeosebi prelucrarea aici, în țară, a bauxitei, care chiar pe un curent electric de mare intensitate este bazată“²⁰. Toate aceste proiecte — care atestă un spirit vizionar, anticipativ — au fost concretizate abia peste trei-patru decenii de către statul nostru, în beneficiul economiei naționale, deoarece ambele obiective²¹ amintite au o importanță națională.

Din cel de-al șaptelea document ne reține atenția pasajul referitor la factorii naturali (calitățile apei și aerului) din stațiune, la efectele pozitive ale acestora asupra organismului uman: „Pădurile seculare de brad... oferă permanent un aer plin de *ozon* și înviorător; bogăția și intensitatea *razelor ultraviolete*, precum și emanația de rădăcină a izvoarelor..., toate conlucră... cu liniștea absolută a stațiunii la vindecarea celor eșofați (surmenați) și obosiți de greul vieții. Nervozitatea, neurastenia, anemia, catharul, scrofuloza, astmul bronșial și mai ales morbul... lui *Basedow*, se vindecă pe deplin în interval cu mult mai scurt ca în alte stațiuni“²².

Reactualizînd aceste mărturii documentare de acum o jumătate de veac, am pus accentul pe eforturile de modernizare a stațiunii Stîna de Vale, pentru a corespunde cerințelor timpului și a se situa, prin condițiile ce le oferea turiștilor pe parcursul întregului an, între cele mai de seamă stațiuni climaterice montane din România.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Ne referim la construirea Fabricii de Alumină din Oradea și a Hidrocentralei de la Remeți.

²² *Anexa nr. 7*.

*A n e x e d o c u m e n t a r e :***1**

Prefectura Județului Bihor
Consiliul de Igienă și de Salubritate Publică
al Județului Bihor
No. ad. 72/1928 C.I.

Către

*Oñor. Direcțiunea Episcopiei Române Unite
O r a d e a*

Cu referire la cererea Dv. înregistrată la Consiliul de Igienă și de Salubritate Publică al Județului Bihor sub No. 72/1928 C.I., în care cereți ca stațiunea climatică Stîna de Vale să fie recunoscută de stațiune climatică de către Inspectoratul Balneo-Climatic, am onoare a vă comunica avizul Consiliului de Igienă din 28 iunie 1928, spre știre.

Oradea, la 30 iunie 1928
Vicepreședinte,
Medic primar
Dr. Dumitreanu

L. S.

Secretar
s.s. indescifrabil

(Arhivele Statului Oradea, *fond Domeniul Episcopesc Român Unit Beiuș*, dos. 108, f. 2).

2

R o m â n i a
Ministerul Sănătății
și

București, 7 nov. 1928

Ocrotirilor Sociale
• Inspectoratul General Balneo-Climatic
No. 8898

Către

Episcopia Română Unită din Oradea Mare

Referindu-ne la cererea Dv., primită pe lângă adresa cu No. 3780 a.c., a Inspectoratului Regiunei X sanitară Arad, privitor la edificiul de construit în localitatea climatică Stîna de Vale, din Județul Bihor, avem onoa-

rea a vă face cunoscut că planurile trimise se aprobă cu condițiunea de a se aduce la îndeplinire propunerile făcute de serviciul tehnic al județului, prin procesul verbal al Consiliului de Igienă și Salubritate Publică a jud. Bihor, ședința de la 25 iunie 1928, precum și de a se introduce apă în camere sau în cazul cel mai rău pe coridoare în cîteva puncte; de asemenea, să se introducă closete, cu spălare de apă și canalizare la două hasnale betonate, una pentru closete și a doua pentru lături, în caz cînd nu se face o canalizare totală spre valea Iadului.

Pentru acordarea definitivă a autorizațiunei, vă rugăm să binevoiți a ne trimite de urgență încă cîte două exemplare din fiecare plan și taxa de construcție socotită a cîte 0,50 bani de metru pătrat, după primirea cărora vă vom trimite cîte un exemplar de fiecare plan, aprobat.

Inspector general balneo-climatic,
s. s. indescifrabil

Director,
s. s. indescifrabil

(*Ibidem*, f. 6)

3

*Extras din procesul verbal, dresat la ședința
Consiliului de Igienă și de Salubritate Publică al Jud. Bihor,
ținută în ziua de 28 nov. 1928
Stațiune(a) climatică Stîna de Vale*

Prin avizul Comisiunei Balneo-Climatică Superioară de pe lîngă Ministerul Sănătății, pe baza procesului verbal No. 38 din ședința din 11 septembrie 1928, cu Deciziunea Ministerială No. 55.668 din 10 noiembrie 1928 localitate(a) Stîna de Vale s-a declarat localitate climatică și se bucură de drepturile și datoriile ce-i sunt prevăzute prin acea lege și acel regulament.

S-a luat la cunoștință, comunicînd Episcopului Român Unit. Totodată, se pune în vedere Episcopatului Român Unit, că funcționarea stațiunei se poate admite numai după executarea lucrărilor prescrise de Consiliul de Igienă al jud. Bihor.

Pentru conformitatea extrasului,
Medio primar de județ
V.(ice) președinte,
Dr. Dumitreanu

Oradea, 29 noiembrie 1928
Secretar,
s. s. indescifrabil

(*Ibidem*, f. 9)

4

Prefectura Județului Bihor
Consiliul de Igienă
No. 710/1928 C. I.

Către

Episcopatul Unit Român — Oradea

Alăturat avem onoare a vă trimite [avizul Consiliului de Igienă și de Salubritate Publică al Jud. Bihor No. 710 din 28 noiembrie 1928 relativ la funcționarea stațiunii climatice Stîna de Vale, spre știre.

Oradea, la 29 noiembrie 1928

Prefect,
s. s. indescifrabil

Medic primar de județ,
Dr. Dumitreanu

(*Ibidem*, f. 8)

5

Domeniul Episcopesc Român Unit
No
(Însemnare cu creionul:) Mon. Ofic.
No. 257 din 17 XI. 1928. Decis. Minist.
Sănăt. No. 55668 — 10 XI. 1928
„localitate climatică“

Oradea
Piața Unirii 3
Telefon 6

STÎNA DE VALE

localitate climatică, este situată în creierul munților Bihorului, la o altitudine de 1 080 m deasupra Mării Adriatice, în mijlocul unui complex de mai multe mii hectare codru secular de brad; avînd acest basen o cunună de munți în jur între 1 300 — 1 600 m altitudine, întrunește cele mai prielnice condițiuni pentru o *stațiune subalpină*.

Chiar prin faptul că este situată într-un fund de basen (adică bazin — n.n.) format de munți așa înalți, este scutită de vînturile reci și nepăcute, are aerul permanent curat, primenit, plin de ozon. Cele peste 21 izvoare cristaline din jurul ei au o apă bogată în radium, răcoritoare, cu temperatura constantă de 4°C.

Indicațiile mai importante sunt: stările de eșofare, oboseală, diferite stări nervoase, neurastenii, anemie, îndurații și infiltrații pulmonare ușoare, scrofuloză, chloroza, reumatism cronic, astmul bronșial și mai ales *morbul lui Basedow*.

Stîna de Vale are vreo 25 clădiri — sistem vile elvețiene construite din lemn, cu 1—8 camere, în total cu 150—200 paturi, aranjate și prevăzute toate cu confortul necesar.

De doi ani încoace se fac investiții considerabile: reședință nouă episcopescă, clădire masivă din piatră după cele mai moderne cerințe; apoi un hotel mic — tot nou, în stil elvețian; apaduct de la renumitul „Izvor al minunilor“, lumină electrică produsă de o turbină modernă și băi de brad, instalație de hidroterapie; nu lipsește nici lacul frumos cu păstrăvi și gondolă.

Sezonul pînă aici era numai de vară: iunie—sept(embrie); cu construcțiile noi, solide, se va menține și sezon de iarnă, avînd cele mai potrivite locuri pentru toate sporturile de iarnă.

Din punct de vedere turistic încă nu lasă nimic de dorit; chiar în urma situației ce o are — în creerul munților Bihorului, este un centru potrivit de unde se pot face cele mai frumoase și romantice excursiuni; pe la Custuri, vîrfurile Poiana (1 627 m), Muncei, Bohodei, Vîrfurile Munților, Bociasa (Buteasa?) (1 792 m), Vlădeasa, Cucurbăta, Găina, Peștera Onciasa, Smeilor, cea de la Meziad (cu stalactiți-stalagmiți rivalizînd cu cele mai frumoase din Europa); ghețarul de la Scărișoara, apoi de la Borțigu și renumitele „Cetăți“ ale Ponorului din apropiere. Cascadele: Sere-nada, Laia, Iadolina și Moara Dracului (Valea Drăganului) și multe alte nenumărate frumuseți naturale și puncte atrăgătoare cari satisfac și pe cel mai pretențios turist.

Stațiunea mai are: teren de tenis, popicărie, poștă, telefon și serviciu medical în permanență.

Comunicația: de la Oradea 87 km cu automobilul 2 1/2 — 3 ore, sau cu trenul pînă la Beiuș (pe linia ferată Vașcău — Oradea), de unde cu trăsura (ce se capătă oricînd) 25 km (în 4 ore). Dinspre Cluj, cu trenul industrial Poieni, de pe frumoasa vale a Drăganului pînă la Ciripa, de unde abia mai sunt 4 km, peste Muntele Muncei, pînă la Stîna.

Sperăm că în curînd se va termina și noua linie industrială de pe Valea Iadului — în continuarea liniei Remetei, care va lega Stîna de Vale cu artera principală Oradea — Cluj, fiind una din cele mai frumoase și romantice linii din țară, cu o lungime de 42 km, de la halta Valea Iadului (linia Bratca).

Toate clădirile sunt localitatea și proprietatea Episcopiei române unite din Oradea, care mai nou o exploatează în regie proprie, necunoscînd jertfe, pentru a mulțumi pe toți vizitatorii.

Pentru conformitate;

(*Ibidem*, dos. 109, f. 10—12)

6

M e m o r i u

asupra Stînei de Vale, stațiune climaterică, și complexului de pădure ce-i aparține

Episcopia română unită are în județul Bihor, plasa Beiuș — hotarul comunei Budureasa — stațiunea climaterică Stîna de Vale, scutită de expropriere, cu complexul de păduri seculare ce o împrejmuesc (în total: 2 680 ha).

Ca stațiune climaterică a luat ființă acum 50 de ani; capacitatea de a primi oaspeți era de 100 — 150 persoane, cu clădiri din lemn și fără amenajări speciale.

Prin decusul Ministerului Sănătății și Ocrot(irii) Soc(iale) No. 55668 din 10/XI. 1928, *Monit(orul) Oficial*) No. 257 din 17 XI. 1928 este recunoscută și declarată de „localitate climaterică“.

Indicațiuni: ozonul înviorător al aerului de brad, bogăția și intensitatea razelor ultraviolete, precum și emanația de rădăcină a izvoarelor, toate conlucrează, în perfectă armonie cu liniștea absolută a stațiunii, la vindecarea sigură a celor eșofați și obosiți de greul vieții; nervozitatea, neurastenia, anemia, infiltrațiile pulmonare (cathar), scrofuloza, chloroza, astmul bronșial și mai ales morbul atât de neplăcut a lui Basedow se vindecă pe deplin în interval cu mult mai scurt ca în alte stațiuni similare, dar nu așa ferite de curent.

Deteriorîndu-se clădirile mai vechi, cu anul 1928 am început construirea clădirilor noi, din cari pînă acum s-au terminat și au devenit locuibile: reședința episcopescă cu 22 încăperi (construcție de piatră), parchet și tot confortul; hotel „Belvedere“ cu 13 camere, apă caldă și rece în fiecare cameră și încălzire centrală, locuibil de 1 1/2 ani (fundament din piatră și în sus lemn-țigla), apoi hotel „Excelsior“, cu etaj, 56 camere, restaurant pentru 150 persoane și Coursalon tot așa cu capacitate; încălzire centrală în întreg edificiul, apă caldă-rece în fiecare cameră, camere de bal la mai multe camere, adică tot confortul posibil.

Așa că azi avem în Stîna de Vale: 2 hoteluri cu 70 camere — tot confortul — și 35 camere în clădirile mai vechi. S-au demolat acum în toamnă vilele: Pavel, Döry, Arcadia, Elisabeta și din materialul rezultat, suplinat cu altul, am pus sub acoperiș un nou hotel cu etaj: 44 camere, plus mansardă la etaj, pentru 100 turiști; sperăm că pe sezonul de vară să-l putem face locuibil.

Avem apaduct cu presiune puternică și capacitate pentru cel puțin 800—1 000 camere; apoi curent electric (de) 220 volți — servit de turbină de apă — fără regie — de 35 kwh, adică de 3—4 ori atîta cît consumăm azi.

Proprietatea întreagă este a episcopiei, negrevată cu nici o sarcină; întreg inventarul de aranjament este proprietatea noastră; vila turiștilor

e pe locul nostru, dar aparține Clubului Turistic și plătesc o chirie minimă. În Stîna de Vale, la turbină mai avem și un gater pentru tăiat scînduri și moară de măcinat nisip din piatră. Mai e restaurantul vechiu — aparținător clădirilor mai vechi —, locuințe pentru paznici și magazine; drumuri noi construite pentru plimbări și turistică și pentru sportul de iarnă, chiar și loc de adăpost în munte la 1 400 m (Aria Vulturului). Altitudinea stațiunii e de 1 102 m, situată în fundul unui cătlan (cotlon — n.n.) în munți în nemijlocita apropiere 1 400 — 1 626 — 1 792 m.

Pentru accesibilitatea ei a fost șoseaua de la Beiuș—Budureasa: 25 km, practicabilă cu automobilul și acum avem circulație cu trenul din linia principală C.F.R. Oradea — Cluj, punctul Valea Iadului pînă la Stîna de Vale: 42 km, în întregime proprietatea noastră. De-a lungul șoselei din spre Beiuș, de la km 15 (Plaiu) pînă la limita complexului Stîna, km 22, de două părți cîte 30 m lățime, în stînga și dreapta drumului, este proprietatea noastră (arbori seculari de fag).

Linia ferată cu ecartament de 98 cm acum pe întreaga lungime este proprietatea noastră; în vara anului 1934 am cumpărat fabrica Remeți, cu toate instalațiile ce i-au aparținut: depozit și linie de garaj în Valea Iadului, pentru complectarea căruia acum am cumpărat încă 1,4 ha din vecinătate; apoi linia ferată pe întreaga lungime o înlocuim cu șine tip de 10,9 kg și 12 kg. La Remeți am reparat și complectat fabrica de cherestea, care are: 4 gater, 17 circule, pendulă, strunguri etc., căzan de aburi 120 HP, dinamou și curent electric, ateliere etc., clădiri centru: direcțiune, funcționari, muncitori și depozit încăpător. Linia este refăcută și pusă în circulație pe întreaga lungime pînă în Stîna de Vale.

De cînd s-au deschis cele două pensioane „EXCELSIOR“ și „BEL-VEDERE“, aranjate cu tot confortul (parchet, apă rece și caldă, încălzire centrală, electrică) satisface și pretențiile cele mai gingașe. *Ambele pensuni sînt deschise peste anul întreg.*

Pentru distracție: coursalon, popicărie, teren de tenis, teren de jocuri pentru copii, lacuri pentru bărci și excursii foarte variate și interesante.

Sporturile de iarnă au un teren vast și foarte acomodat.

Complexul Stînei de Vale are cu totul o suprafață de 2 680 ha, din cari: 2 586,8 ha pădure seculară, 93,2 poieni-pășune. Pădurea are amenajament aprobat de forurile competente cu No. 69 864/929 (*Monit. Oficial*, No. 1 din 1930), cu o rotație de 80 de ani; pînă acum ce s-a construit linia ferată spre Valea Iadului, neavînd posibilitatea de a scoate materialul, nici exploatare de pădure sistematică nu s-a făcut, așa că inclusiv cu anul 1936/37 avem parchete contate de 560 ha.

Conform amenajamentului, pe acest complex avem ca material lemnos: 450 000 m³ fag (lemn de construcție și de foc) și 200 000 m³ de brad (molid F. și T.), lemn de construcție.

Terminînd linia ferată cu luna oct(ombrie) anul 1934, am început și exploatarea de pădure, care sperăm să dea rezultate mulțumitoare; dacă s-ar exploata numai lemne de foc, ar rezulta pe ha în mediu: 25—28 vagoane, cari sub stația C.F.R. se pot valoriza cu 2 800—3 000 lei la 10 tone, din cari detrăgînd spesele de cost a unui vagon: 1 500 — 1 600 lei, re-

zultă ciștig la ha de peste 30 000 lei, în care natural că nu e cuprins prețul la tulpină și amortizarea investițiilor; față de aceasta, menționăm că, pe lângă lemne de foc, se obține un procent considerabil de lemne de construcție, atît de fag cît și mai ales de brad, ce nu numai potențiază procentul rentabilității.

Muncitorii relativ sunt eftini, un zilier de la 30—50 lei, cel mai scum(p) specialist nu are mai mult de 100 lei la zi; regiune muntoasă în jurul fabricii din Remeți și a complexului de păduri ce vin sub exploatare și neavînd mare concurență în jur, lucrătorii sunt foarte eftini.

Pentru orientare mai amintim că pe această linie ferată mai grăvitează 6 000 ha pădure seculară rezervă de stat, apoi pădurile comunelor: Beiuș, Cresuia, Remeți, Bulz, Ponor etc. cari de la sine se oferă pentru a fi exploatate de capitalul, care deține linia și fabrica.

Pe teritoriul complexului Stîna de Vale se găsesc depozite aproape inepuizabile de marmoră în mai multe culori, apoi un pămînt oloios, foarte potrivit și căutat pentru fabricarea vopselelor, cari și pînă aici au fost cercate, dar nu avem posibilitatea de a le transporta, neavînd terminată linia ferată.

În nemijlocita apropiere a acestui complex sunt imensele depozite de *bauxit*, mineral din care se extrage *aluminiiu*; de aici au transportat germanii, în vremea războiului mondial, zeci de mii de vagoane așa brut — pînă la Mannheim și alte centre din Germania, unde era prelucrat cu ajutorul curentului electric, pe urmă importat de noi pe bani scumpi; că aceste depozite de bauxit au prospecte de un mare viitor, ce o dovedește mai mult decît faptul că societățile: „Alumina“ ș.a., cu sediul în București, apoi „Bauxita“ ș.a., cu sediul în Dobrești, jud. Bihor, stau și așteaptă o conjunctură favorabilă, cînd vor putea începe exploatarea și valorizarea acestei bogății colosale.

Nu putem trece cu vederea nici combinațiunile ce au fost și sunt pentru construirea unei uzine hidroelectrice de 12 milioane kw, proiectată tot aici, lângă Remeți, cu apă înmagazinată în valea Drăganului din vecini; această realizare ar prevedea cu curent electric eftin toate orașele de la granița de Vest, cu industria actuală și ce s-ar mai înființa și îndeosebi prelucrarea aici, în țară, a bauxitei, care chiar pe un curent electric de mare intensitate este bazată.

(*Ibidem*, f. 1—3)

7

STÎNA DE VALE

Din timpurile cele mai vechi era vestită pentru apa rece de 4°C de la „Izvorul Minunilor“, unde populația din jur venea mai ales vara și, făcînd baie, nu odată își recîștigase sănătatea.

Episcopul Mihail Pavel, prin anul 1882*, cercetîndu-și o parte din moșia de 140 000 j.c., venind din spre muntele Padiș, a poposit în această vale frumoasă și liniștită, unde-i era de altfel și turma de oi și atît a fost de încîntat, că și-a construit primul adăpost, 1 cameră și bucătărie, a cărei talpă de fundament și azi se mai vede de la vila Siberia spre S(ud). În anul 1883 construiește primul hotel, numit azi Siberia, iară în 1884 restaurantul numit Elisabeta mai tirziu. În 1886 ridică Capela-bisericuță și alte vile modeste, clădire pentru băi și „Academia“ pentru profesorii de la Beiuș, iară în era episcopului Radu s-a modernizat puțin reședința episcopoească și s-au construit vilele Țăran și Pavel mai încăpătoare. Accesibilitatea stînei vechi încă s-a rezolvat în an(ul) 1892, cînd jud. Bihor construiește șoseaua grea de munte din spre Budureasa.

În stadiul acesta a rămas apoi pînă la a(nul) 1931 mai virtos, că moșia mare din trecut s-a expropriat aproape în întregime, rămînînd scutit de expropriere un complex de 4 000 j(ugăre) c(adastrale) în jurul Stînei de Vale.

Episcopul Dr. V. T. Frențiu, coștiu de însemnătatea acestei stațiuni, începe modernizarea ei; refacerea inventarului, clădiri noi solide: reședința episcopoească cu 20 încăperi, h(otelul) Belvedere (cu) 13 camere, încălzire centrală, apă caldă-rece și h(otelul) Excelsior, cu 54 camere, restaurant, cursalon și tot confortul.

Lumină electrică, apaduct, drumuri, parcuri și accesibilitate mai ușoară: linie ferată pînă în inima stațiunii, ramificată în linia principală Oradea — Cluj — București (H(alta) Iadului) 43 km de-a lungul Văii Iadului, avînd pentru transportul de persoane un autobus pe șine comod, care are legătură la trenurile personale de peste zi; s-au făcut demersuri pentru obținerea reducerii (cheltuielilor de transport pe — n.n.), c(ăile) f(erate) r(omâne) (cu) 50% și oprirea acceleratelor, cu atît mai virtos că stațiunea este *deschisă anul întreg* și e foarte cercetată și iarna pentru schii, avînd cele mai potrivite terene în acest scop.

Stațiune climatică alpină, cu altitudine de 1 102 m, situată în creierul munților Bihorului, în fundul unui cîtlan, împrejmuît de jur-împrejur cu munți de la 1 300—1 700 m, este complet ferită de vînturi.

Pădurile seculare de brad îi oferă permanent un aer plin de ozon și înviorător; bogăția și intensitatea *razelor ultraviolete*, precum și emanația de raiu a izvoarelor răcoritoare, toate conlucră, în cea mai perfectă armonie cu liniștea absolută a stațiunii, la vindecarea celor eșofați și oboșiți de greul vieții. Nervozitatea, neurastenia, anemia, catharul, scrofuloza, astmul bronșial și mai ales morbul atît de neplăcut a lui *Basedow* se vindecă pe deplin în interval cu mult mai scurt ca în alte stațiuni similare, dar nu așa ferite de curenți.

Are trei hoteluri noi: „Excelsior“, cu 54 de camere, restaurant, coursalon, încălzire centrală, apă caldă-rece în camere, camere cu balcoane,

* Pentru cunoașterea exactă a întîmplărilor legate de primele demersuri pentru întemeierea stațiunii, vezi Viorel Faur, Dumitru Cluciu, *Contribuții la cunoașterea istoricului stațiunii Stîna de Vale (1879—1890)*, în *Crisia*, 1983, p. 567—575.

cu camere de baie, tot confortul; „Belvedere“, cu 13 camere și „Pavel“, cu 44 camere, apoi vile mai vechi cu restaurantul lor.

Stațiunea este deschisă anul întreg.

Lumină electrică, băi cu brad, tot felul de distracții și sporturi; excursiile cele mai variate și interesante.

Comunicația: automobil sau trăsură dinspre Beiuș (25 km), linie ferată industrială până în interiorul stațiunii — avînd legătură directă cu linia principală: Cluj — Oradea (stația Valea Iadului).

Poștă, telefon în loc.

(*Ibidem*, f. 13—14)